

PAVOL JANÍK

Sme to, čo vieme

Rozhovor s Pavlom Janíkom z knihy Ľuboša Juríka Rozhovory po rokoch

Mgr. art. Pavol Janík, PhD. (15. 10. 1956), predseda Spolku slovenských spisovateľov (2003 – 2007), tajomník SSS (1998 – 2003, 2007 – 2013), šéfredaktor časopisu SSS Literárny týždenník (2010 – 2013). Jeho diela preložili do vyše 20 jazykov a publikovali vo viac ako 30 krajinách.

ĽUBOŠ JURÍK: V roku 1981 si absolvoval filmovú a televíznu dramaturgiu a scenáristiku na Divadelnej fakulte Vysokej školy múzických umení (VŠMU). Už popri štúdiu si dva roky pracoval ako rozhlasový režisér a neskôr si bol dramaturgom Slovenského filmu. Môžeš priblížiť svoje skúsenosti a poznatky z uvedeného obdobia, ich vplyv na tvoju literárnu tvorbu?

PAVOL JANÍK: Podľa autorov populárnych kuchárskych kníh a moderátorov ešte populárnejších televíznych relácií o varení – sme to, čo jeme. Podľa zvykov zdravého rozumu však v skutočnosti sme to, čo vieme. Vnímať zdanlivo nepatrné, ale v podstate priepastné rozdiely ma naučilo detstvo, z ktorého básnici vlastne nikdy celkom nevyrastú. Súčasťou mladosti – a dnes si už uvedomujeme, že celého života – je nepretržité vzdelávanie, teda správne po slovensky sústavné obrábanie samého seba, opracovávanie svojho ducha – jednoducho ustavičná práca na sebe. Takto ma naštartovali rodičia, učitelia i kolegovia už v úvodnej etape môjho osobného a profesionálneho vývoja. Napriek neuveriteľne rýchlo sa rozmnožujúcim rokom – som sa nijako badateľne nevzdialil od obdobia mojich ľudských a literárnych začiatkov. Akoby odvtedy uplynulo iba niekoľko dní. Špecifické umelecké vzdelanie a pestrá tvorivá prax už v ranom štádiu predznamenalí moje doterajšie sústredené krúženie okolo najväčšieho tajomstva, ktorým je človek – predovšetkým každý človek sám pre seba. Pribúdajúce poznanie pred nami iba zväčšuje oceán nepoznaného.

ĽUBOŠ JURÍK: Pôsobil si vo viacerých funkciách – ako špecialista ministerstva kultúry na úseku riadenia kinematografie, tajomník Zväzu slovenských

dramatických umelcov. Zaujímal by ma tvoj pohľad na úlohu kultúry v spoločnosti, najmä v porovnaní so súčasným stavom.

PAVOL JANÍK: Kultúra kohokoľvek a čohokoľvek nie je samozrejmosť, vzniká a udržuje sa dlho a ťažko, zničiť ju možno veľmi rýchlo a ľahko – aj ľahostajnosťou. Svedectvo o tom vydali viacerí múdri a skúsení ľudia, vrátane Arnošta Lustiga, ktorý sa nikdy netváril, že spadol priamo z Marsu či z Mesiaca do Washingtonu. Naopak - vždy upozorňoval na nevyhnutné ponaučenie z holokaustu (šoa) a svoje povojnové prijatie komunistického presvedčenia ako nového náboženstva pokladal za úplne prirodzenú reakciu na všeobecné zlyhanie ľudstva, všetkých dovtedajších ideológií a inštitúcií. Pravdaže – neskôr ho sklamal aj stalinizmus a invázia spojencov do Československa v roku 1968 namierená proti experimentu známemu pod názvom socializmus s ľudskou tvárou. Tento pojem – mimochodom spojený s nezvyčajným rozvojom kultúry - bol a zostal rovnako nebezpečný pre dogmatikov na ľavici i pravici spoločenského spektra. Niekdajší reálny socializmus, ktorý bol azda skôr formou antikapitalizmu, na jednej strane vytváral materiálne podmienky profesionálnej i záujmovej kultúry, ktorú sa však zároveň usiloval názorovo, postojoivo a hodnotovo ovplyvňovať. Dnešná situácia nie je antitezou predchádzajúcej uzavretej vývinovej etapy, pretože síce v podstate rezignuje na porovnateľnú štátnu a legislatívnu podporu umeleckej tvorby, ale napriek tomu sa nevzdáva tendencií k politickému, straníckemu i osobnému dirigizmu a k faktickému potláčaniu kritického myslenia. Aby som sa vyjadril v zmysle Haškovej strany mierneho pokroku v medziach zákona.

ĽUBOŠ JURÍK: Získal si aj novinárske skúsenosti – ako odborný redaktor denníka Pravda pre film a televíziu, vedúci oddelenia kultúry denníka Koridor i šéfredaktor Literárneho týždenníka. Čím mediálne prostredie obohacuje spisovateľa a čím spisovateľ obohacuje mediálne prostredie?

PAVOL JANÍK: Nazdávam sa, že odpoveď sám – na základe vlastnej obdobnej profesionálnej skúsenosti – dobre poznáš, ale podelíme sa o ňu s čitateľmi nášho rozhovoru. Ved' si pôsobil v redakcii týždenníka Nové slovo, o ktorom si môže hocikto hocičo myslieť, ale v 80. rokoch a najmä v ich druhej polovici to bol intelektuálne orientovaný časopis s nákladom, o ktorom sa dnes môže vydavateľom serióznej tlače iba snívať. Stretli sme sa aj v redakcii Koridoru a naostatok – si bol tiež šéfredaktorom Literárneho týždenníka. Pre každého literáta je žurnalistika nezameniteľnou a nenahraditeľnou možnosťou priameho kontaktu so žeravou magmou spoločenského diania, príležitosťou pre zdokonaľovanie a zrýchľovanie pohotových autorských reflexov a v neposlednom rade šancou na nezvyčajné rozšírenie čitateľskej rezonancie, ktorá niekoľkonásobne presahuje perцепčný dosah knižne distribuovanej

literatúry. A pre médiá boli a azda by aj mohli byť spisovatelia doslova požehnaním, hoci o aktuálnom stave žurnalistiky svedčí žalostná štatistika, podľa ktorej priemerný novinár je rozvedená štyridsaťročná žena so stredoškolským vzdelaním.

ĽUBOŠ JURÍK: November 1989 priniesol zásadné zmeny spoločenského systému. Ako ich vnímaš, čo sa zlepšilo a čo zhoršilo? Od septembra 1998 si bol predstaviteľom Spolku slovenských spisovateľov - niekoľko volebných období ako tajomník a dve ako predseda. Možno porovnať polohu a úlohu spisovateľa kedysi a dnes?

PAVOL JANÍK: V jednom aforizme z konca roku 1989 som poznamenal, že tretiu svetovú vojnu sme prehrali kontumačne. Zároveň som vyjadril želanie, aby nám táto porážka priniesla viac osohu ako podiel na víťazstve v druhej svetovej vojne. Odvtedy však uplynulo takmer štvrté storočie. Nebudem predstierať, že som si nevšimol nijaké spoločenské zmeny, hoci je pravda, že v podstate sa toho až tak veľa nezmenilo okrem svetových strán našej geopolitickej orientácie a znamienok našich ideologických hodnotení. Niekdajší vzorový východ máme na terajšom vzorovom západe, všetky bývalé spoločenské javy so znamienkom plus sú dnes označené znamienkom mínus a naopak. O minulosti i súčasnosti si nemienim robiť ilúzie, ale ani ich paušálne démonizovať. K nezmeneným politickým konštantám patrí skutočnosť, že každý človek v ktorejkoľvek etape vývoja môže slobodne vyjadriť, čo si myslí, ale vždy musí rátať so všetkými negatívnymi dôsledkami. Nikdy som sa nezaradil medzi múdro mlčiacich, ani vehementne si prepisujúcich vlastný životopis podľa aktuálnych smerov vetra. Ako som už naznačil, kultúra je predovšetkým kontinuita. Počas môjho pôsobenia v riadiacich funkciách Spolku slovenských spisovateľov som sa usiloval, aby bol nositeľom trvalých a vrcholných hodnôt slovenskej literatúry. Osobne a osobitne som rád, že som mohol k spomínanej ušľachtilej misii prispievať v úzkej dlhoročnej spolupráci s vynikajúcim prozaikom a skvelým esejistom PhDr. Jánom Tužinským, PhD., ktorého si členovia najstaršieho združenia literárnych tvorcov na Slovensku (na rozdiel od rozličných prechodných krátkodobých predsedov) viackrát zvolili za svojho najvyššieho reprezentanta. Zmyslom môjho pôsobenia bolo prispieť k presunu kvalitných spisovateľov a ich tvorby z okraja spoločnosti do centra verejnej pozornosti. Iba tak a len tam môžu autori plniť svoju tradičnú úlohu svedomia národa, ktorej ich nik a nič nemôže zbaviť - ani desaťročia cieľavedomého spochybňovania. Vytvoriť a udržiavať protiváhu prevažujúcej záľahy banalít a nevkusu nebolo, nie je a nebude ľahké.

ĽUBOŠ JURÍK: Bol si kreatívnym riaditeľom významných reklamných agentúr. V čom spočíva ťažisko uvedenej profesionálnej činnosti, čo znamená pre umelca, aké špecifické prístupy si od neho vyžaduje?

PAVOL JANÍK: Pôsobenie v reklamnom priemysle pokladám za dôležitú kapitolu, kde som v spolupráci s takými odborníkmi na marketingové triky, akýsi sú Slavomír Magál, Kamil Peteraj, Fedor Flašík či Martin Glváč, mal možnosť zbaviť sa zvyškov autorskej naivity. Osvojenie si komunikačných stratégií znamená najmä schopnosť nielen originálne, ale aj presne narábať s intelektuálnym a emocionálnym účinkom výsledného tvaru, aby sa dosiahol stanovený imidžový, produktový alebo hardsellingový cieľ. V reklamnej tvorbe som mohol využiť svoju záľubu v stručných formuláciách duchaplných myšlienok, rozvíjať vzťah medzi literárnym a výtvarným posolstvom a prehlbovať rozhlasovú i audiovizuálnu prax. Po skončení pôsobenia v reklame som k nej nadobudol normálny vzťah každého nezainteresovaného človeka – obťažuje ma, nevenujem jej pozornosť a vyhýbam sa jej. Zlatý kliniec za rozhlasový spot v réžii mojej manželky Mgr. art. Olgy Janíkovej AUDI A4 – Váš štvrtý rozmer a ďalšie ocenenia už patria k dejinám slovenskej reklamnej kreativity. Bolo to pekné a bolo toho dosť.

ĽUBOŠ JURÍK: Popri literárnej tvorbe sa dlhodobo profiluješ ako autor publicistických statí, štúdií, esejí a recenzií. Svedčí o tom aj kniha venovaná filmovému režisérovi Vladimírovi Bahnovi (1986) či knižný súbor literárno-dramatických reflexií Nad vedou (2003). Svoje dialógy s osobnosťami verejného života si sústredil v knihách Generál Lorenc – Dešifrovaný svet (2000) a Rozhovory o štátnosti (2002). Naopak - výber z rozhovorov, ktoré si poskytol od roku 1982 do roku 2007 médiám v SR i ČR, vyšiel v knižnej publikácii pod názvom Hovorca samého seba (2009). Okrem uvažovania o umeleckých javoch programovo analyzuješ spoločenské dianie. Čo ťa najvýraznejšie inšpiruje v tejto oblasti autorského záujmu?

PAVOL JANÍK: Už som naznačil, že máme v uvedenej sfére veľa spoločného. Napokon súčasťou knihy Rozhovory o štátnosti je anketa Štart do budúcnosti, ktorú som realizoval v denníku Koridor a do ktorej si prispel i ty. Jednoducho som si uvedomil, že mám určité povinnosti aj vo vzťahu k nadčasovej publicistike roztrúsenej v rozličných periodikách. Preto som sa podujal na jej prezentáciu v podobe knižných publikácií, ktoré sprístupňujú čitateľom dokumentáciu kultúrnych a spoločenských udalostí, petrifikujú neraz pozabudnuté postoje intelektuálnej elity k rozhodujúcim okamihom dejín.

ĽUBOŠ JURÍK: Doménou tvojej literárnej tvorby je poézia. Už v debute Nezarúčené správy (1981) si prejavil inklináciu k charakteristickým slovným

hrám, významovým paradoxom i aforistickému vyjadrovaníu. Ako sa na svoj debut pozeráš s odstupom vyše troch desaťročí a ako ho v čase vzniku prijala čitateľská verejnosť i odborná kritika?

PAVOL JANÍK: Musím sa opakovať a pripomenúť, že dodnes mám pocit, akoby môj debut a všetky ostatné knižky vznikli pred niekoľkými dňami. Ved' človek si neuvedomuje, či nepripúšťa ani svoj vlastný fyzický vek, preto sú pre mňa všetci päťdesiatnici a šesťdesiatnici naďalej mladí začínajúci autori. Nestarnúce básne starnúcich básnikov nám dávajú nádej, že nás naozaj prežijú, vďaka čomu po nás neostane iba prach, na ktorý sa obrátíme. Vojtech Mihálik sa v roku 1969 v istom časopise oprávnene sťažoval, že kým sa spisovatelia zaoberali veľkou politikou, boli pre spoločnosť veľmi zaujímaví, ale keď začali riešiť svoje existenčné otázky, to už nikoho nezaujímalo. Trpko poznamenal, že pôvodné slovenské knihy vychádzajú v rovnakých nákladoch ako v období Rakúsko-Uhorska. Môj debut vyšiel v roku 1981 v náklade 1200 výtlačkov a vo veľmi krátkom čase sa vypredal. Pozitívne ho prijalo aj viacero autorít a jeden dnes už nebohý univerzitný profesor dal za moju prvú knihu ruku do ohňa. Medzičasom ju mal strčenú všelikde, ale o mŕtvych len dobre.

ĽUBOŠ JURÍK: Pre tvoju poéziu je typická irónia i sebaíronia, recesia a svojrázny humor. Akú funkciu majú v tvojej umeleckej tvorbe a ako ich vnímaš v dielach iných autorov? Si taký istý ako tvoja poézia?

PAVOL JANÍK: Autor knihy o drakoch, princoch, čarodejníkoch, mimozemšťanoch či vrahoch, nemusí byť drak, princ, čarodejník, mimozemšťan, ani vrah. Napriek tomu medzi autorom a jeho dielami jestvuje hlboký a podstatný vzťah. Lekár je lekárom, aj keď nie je v službe, podobne policajt, kňaz a spisovateľ – v nijakom okamihu života neprestávajú byť sami sebou, aj keby to chceli. Inou otázkou je, že sa autor neraz prekvapí, čo bežný, ale aj odborný vnímateľ objaví v jeho tvorbe. Autor je čosi ako vysielateľ, ktorému sa podarí zo svojej hlavy dačo vložiť do umeleckého diela, ktoré možno pokladať za nosič kódovaných správ, a z tých je čitateľ schopný dešifrovať určité posolstvo na základe vlastnej intelektuálnej kondície a emocionálneho rozpoloženia. Dômyselnosť a duchaplnosť obdivujem nielen v literatúre, ale aj v akejkoľvek životnej situácii a medziľudskej komunikácii. A ak ma niečo otravuje, či negatívne dráždi, tak je to voľkanie si vo vlastnej dôležitosti a dôstojnosti, ktoré býva navyše spravidla spojené s bezostyšným dobovým konjunkturalizmom. To znamená občas s láskou k Sovietskemu zväzu a zavše s láskou k Washingtonu či k Vatikánu.

ĽUBOŠ JURÍK: Dráma predstavuje určitý protiklad vo vzťahu k tvojej poézii. Čím ťa oslovuje, či provokuje dramatická tvorba, ako si vyberáš témy

dramatických diel? V čom spočívajú špecifiká, odlišnosti alebo príbuznosti písania poézie a dramatických textov? Cítiš sa väčším dramatikom či básnikom?

PAVOL JANÍK: S drámou ma spája predovšetkým vysokoškolská erudícia a časť profesionálnej praxe. Mimochodom – v minulosti sa dramatikom vpravdo dramatickí básnici a značná časť divadelných textov bola vo veršoch. No - dnes sme už predsa len niekde inde a neraz verše chýbajú aj v textoch, ktoré ich autori pokladajú za poéziu. Teraz nemám na mysli otázku ovládania rytmických a rýmových náležitostí viazaného verša, čo je špecifický, hoci tiež nezanedbateľný technický problém súčasnej lyriky. Poézia, dráma i próza sa napriek všetkým odlišnostiam vyjadrujú prostredníctvom metafor. Napokon aj hudba a výtvarné umenie. Teda prienik množín je možný. Témy si vždy vyberajú mňa, čo však neznamená, že ich náklonnosť neopätujem. Ak sa mám jednoznačne rozhodnúť a kategoricky vyjadriť, tak som vždy bol a zostal predovšetkým básnikom. Hoci dnes už skôr emeritným, čiže lyrikom vo výslužbe. Tým nechcem znižovať váhu ocenení v anonymných súťažiach u nás i v zahraničí, ani reprízovanie mojich veselých tragédií v rozhlase (opäť v réžii mojej manželky).

ĽUBOŠ JURÍK: Vo vzťahu k tvojej poézii sa ustálil prívlastok experimentálna. Stačí uviesť tituly *Do videnia v množnom čísle* (1985), *Hurá, horí!* (1991), *Nieko ako boh* (1998), *Buď vôňa tvoja* (2002) či *Zašifrovaná jeseň* (2007). Ako hodnotíš význam experimentu v poézii a aké sú tvoje autorské skúsenosti s poetickým experimentovaním?

PAVOL JANÍK: Pre môj vzťah k literárnej vede je príznačná vysoká miera nedôvery. Napriek tomu akceptujem v umení pojem experiment, hoci v exaktných vedách označuje pokus, ktorý sa dá za rovnakých podmienok zopakovať. Napokon mnohí experimentálni i neexperimentálni umelci celý život opakujú ten istý pokus a často sa to pokladá za ich vlastný nezameniteľný štýl. Už som naznačil, že reklamná tvorba ma naučila systematickosti. Preto som naozaj niektoré experimenty doviedol do krajných polôh a podôb. Aj tak ma však väčšmi poteší náhodný a neplánovaný literárny objav či vynález, ktorým prekvapím aj sám seba. A veľkým zadostučinením pre mňa je, keď zaujme aj niekoho iného.

ĽUBOŠ JURÍK: Aký impulz ťa vedie k skúšaniam, hľadaniu a objavovaniu ustavične nových a odlišných podôb lyrického výrazu?

PAVOL JANÍK: Spomínal som, že som už emeritný básnik, teda lyrik vo výslužbe. Nevylučujem, že ešte niekedy v živote napíšem báseň, hoci to už priveľmi nepredpokladám. Určite to súvisí práve s tým, že som už zrejme vyskúšal všetky

dostupné i netušené lyrické možnosti slovenského jazyka. A som trocha smutný pri pohľade na to, ako niektorí autori, ktorí by radi aspoň vo vlastných očiach boli básnikmi, vytrvalo a neúnavne píšú svoje nečitateľné texty, v ktorých mechanicky opakujú ťažkopádne nacvičené ťahy, akoby nešikovne krájali cibuľu.

ĽUBOŠ JURÍK: Ruku na srdce – aký má zmysel poézia pre čitateľa - pre človeka všeobecne. Aká je podľa teba jej budúcnosť a aký má význam pre teba samého?

PAVOL JANÍK: To je veľmi presná a osudovo naliehavá otázka. V čase deklarovaneho kultúrneho priemyslu by už zrejme mala poézia zaniknúť. Niektorí masochistickí básnici už desaťročia tvrdia, že poéziu nikdy na Slovensku nečítalo viac ako desať ľudí (zrejme ich vlastnú tvorbu, čo je naozaj dôvod na zamyslenie i na nenávisť k poézii, ktorú napriek tomu ďalej tvoria – najmä pomocou rozličných barličiek za hranicou slovenského jazyka – prostredníctvom fragmentov chemických vzorcov, notových záznamov, grafických schém a podobne). Podľa svedectva významného pražského kolegu v českom časopise Vlasta boli dve najpopulárnejšie rubriky – S Vlastou po vlasti (reportáže z historických miest, hradov a zámkov) a Báseň pro tebe. Keď periodikum kúpili zahraniční majitelia, obe rubriky okamžite zrušili. No, ale aby sme skončili optimisticky. Už dávnejšie som konštatoval, že bez poézie sa dá žiť, ale s ňou sme dozaista duchovne bohatší (žiaľ, mieru bohatstva v tomto prípade neviem vyjadriť v eurách ani v inej uznávanej mene).